

ролі цих зобов'язань у Стародавньому Римі. Питанням зобов'язань присвячені праці І.Г. Бабіч, Н.Ю. Голубевої, О.В. Дзери, В.М. Зубаря, Т.С. Ківалової, Л.А. Лунца, Р.А. Майданика, О.А. Підпригори, Й.О. Покровського, А.Р. Чанишевої, Є. О. Харитонова та інших вчених.

Виклад основного матеріалу.

Римське право займає особливе місце у історії розвитку правових систем людства. Хоча Давньоримська держава вже не існує, а практичного застосування її права немає, інтерес до нього залишається завдяки вдосконаленню його правових положень, конструкцій, прогресивним правовим ідеям та засадам. Римське право позитивно вплинуло на розвиток правових систем багатьох європейських країн, включаючи Україну. Українська правова система відноситься до романо-германського типу, який сформувався під впливом римського права. Цінність римського права полягає в тому, що понятійний та категоріальний апарат, термінологія сучасного права України, ґрунтуються на ідеях, засадах та визначеннях, що були розроблені римською класичною юриспруденцією. Багато понять, таких як договір, зобов'язання, правила, інтерес, збитки, компенсація, були докладно опрацьовані ще в Стародавньому Римі.

Римське приватне право є своєрідною історико-правовою пам'яткою, вивчення якої дозволяє зрозуміти походження та сутність більшості правових засад та інститутів України та інших сучасних правових систем, що зазнавали впливу римського права. Історичне значення римського права для України зумовлено тим, що протягом тривалого часу воно впливало на формування та розвиток українського права у класичному та греко-римському (візантійському) варіантах, а також продовжує впливати на формування концепції приватного права України у сучасних умовах. Згідно з О.А. Підпригорою

та Є.О. Харитоновим, «довершеність системи римського права, ґрунтована на ідеях природного права та засадах справедливості, порядності, добросовісності, сприяла періодичним спробам відродження духу римського права та використанню його найбільш вдалих знахідок та рішень» [1].

Після оголошення незалежності України 24 серпня 1991 року виникла потреба у формуванні власної національної правової системи. Використовуючи історичний досвід державотворення та правотворення, Україна, сприяючи будівництву власної держави та утримуючи добросусідські відносини з колишніми народами Союзу РСР, поступово почала інтегруватися в європейську спільноту як повноправний член. У своїх законах та інших нормативно-правових актах Україна повернулася до гуманістичних та загальнолюдських цінностей, гарантуючи правове забезпечення особистої незалежності та установлення гарантій її прав. Також враховується рівність правового статусу особи та держави, а також створення умов, за яких особа може вільно розпоряджатися своїми правами, за винятком випадків, прямо передбачених законом. Спостерігається частковий, але вже відкритий вплив римського приватного права на розвиток сучасного цивільного права України. Це проявляється у визнанні права приватної власності та розширенні кола речових та прав у договірних відносинах, приватній ініціативі та вільному розсуді під час укладання договорів і т.п. Відповідь на багато концептуальних питань була надана прийняттям Цивільного кодексу України у 2003 році. Правознавці вірно відзначають, що Цивільний кодекс став найповнішим виявом захисту прав осіб, як фізичних, так і юридичних осіб, охопивши правове регулювання всіх майнових ринкових відносин, включаючи ті, що пов'язані з підприємництвом.

З розвитком економічних відносин зобов'язання стало основною їхньою формою. У стародавні часи головним чинником у виникненні зобов'язань були правопорушення, але згодом це співвідношення змінилося: обов'язки, що впливали з деліктів, поступово втрачали свою актуальність серед множини зобов'язань, що виникали з договорів. Громадянське життя вийшло за межі старих схем, а розвиток особистості дав змогу договору виконувати основну функцію – забезпечувати економічний обіг. Договір став живим чинником активного майнового спілкування, і це відобразилося на самому характері зобов'язань. Початково існував делікт з ідеєю особистої помсти, але з часом основна роль перейшла до договору з його основною майною функцією [2, с.79]

Важливо відзначити, що в науці і законодавстві на різних етапах не існувало єдиної концепції щодо визначення терміну «зобов'язання». Наприклад, Д. І. Мейєр визначав зобов'язання як юридичні відносини, в яких одній особі належить право на дії іншої особи. Йдеться про право вимоги, оскільки одна особа має право вимагати від іншої особи вчинення певних дій. [3]

В. І. Голевінський, на відміну від Д. І. Мейєра, визначав зобов'язання як «юридичні відносини між двома або більше особами, в силу яких для однієї з цих осіб виникає юридична необхідність щось надати, зробити чи утриматися від дії на користь іншої особи». Отже, це опис пасивної сторони змісту зобов'язання (права (вимоги) на дії), на відміну від активної поведінки. [3]

ЦК УРСР 1922 р. у ст. 107 передбачав, що в силу зобов'язання одна особа – кредитор має право вимагати від іншої особи – боржника певної дії, таких як передача речей чи сплата грошей, або утримання від дії. Проте стаття не згадує про обов'язок боржника.

Оскільки в цих визначеннях зазначається про право вимоги кредитора, це означає, що існує певний обов'язок боржника, який може бути виражений в активній поведінці (якщо йдеться про вчинення певних дій) або пасивній поведінці (якщо йдеться про утримання від певних дій).

Більш широке визначення зобов'язання, яке включало як право кредитора, так і обов'язок боржника, було в Кодексі УРСР 1963 р. Згідно зі ст. 151 Кодексу, зобов'язання – це правовідношення, у якому одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь іншої сторони (кредитора) певну дію, таку як передача майна, виконання роботи, надання послуги, сплата грошей та інші, або утриматися від певної дії. Кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку.

Було застосовано кілька методів. Наприклад, метод порівняльного аналізу був використаний для виявлення особливостей зобов'язань на різних стадіях їх розвитку. Історичний метод використовувався для встановлення закономірностей та тенденцій у розвитку зобов'язань в римському праві. Формально-логічний метод дозволив визначити правову природу інституту зобов'язання в Римі. Важливість цього інституту полягає в тому, що він регулює широкий спектр суспільних відносин, пов'язаних з сферою виробництва та цивільного обігу. За словами професора О. А. Підпригори, основою будь-якого зобов'язання є «певна поведінка зобов'язаної особи, її позитивні чи негативні дії» [4, с.248].

Погляди вітчизняних та зарубіжних вчених-романістів щодо походження зобов'язань в римському праві розходилися на кілька напрямів. Деякі вчені приділяють увагу теорії, згідно з якою зобов'язання в римському праві виникло на основі незаконного акту – делікту [5]. Італійський вчений Дженнаро Франчозі вважає, що договірні та позадоговірні зобов'язання

взаємозв'язку з такою цивільно-правовою категорією, як зобов'язання.

Зобов'язання є однією з ключових понять цивільного правознавства, оскільки через нього відбувається обіг матеріальних і нематеріальних цінностей між учасниками цивільних відносин для задоволення їх особистих інтересів. Зобов'язання, як теоретико-правова категорія, є основою регулювання нормами права суспільних відносин між суб'єктами. Ці відносини виникають, змінюються та припиняються відносно майнових та немайнових об'єктів, що призводить до появи обов'язку для однієї зі сторін вчинити певні дії або утриматися від них. Невиконання цього обов'язку є підставою для застосування юридичних засобів відповідальності.

Важливу складову Цивільного кодексу України становить саме зобов'язальне право, яке забезпечує ефективне та належне регулювання зобов'язань, що виникають з різних юридичних фактів. Отже, як питання щодо застосування, пов'язані з визначенням основних напрямів розвитку зобов'язального права у цивільному законодавстві, так і загальнотеоретичні аспекти виникнення та розвитку зобов'язань, зокрема як правового інституту римського приватного права, заслуговують на увагу.

У даній статті проведено аналіз нормативних актів, які визначають поняття зобов'язання в цивільному праві, а також теоретичних досліджень з цього питання. Був проаналізований історичний шлях розвитку та становлення інституту зобов'язання.

Акцентовано увагу на впливі окремих положень та ідей римського приватного права під час кодифікації українського радянського цивільного права. Розглядається термін "зобов'язання" у контексті римського цивільного права. Аналізуються вимоги, які римські юристи пред'являли до об'єкта та

суті зобов'язань.

Враховуючи загальні положення про зобов'язання, встановлені у Цивільному кодексі України, слід розглядати поняття зобов'язання та його зміст, склад суб'єктів зобов'язання, умови його виконання та відповідальність за невиконання. Також варто досліджувати окремі види зобов'язань, аналізуючи при цьому походження та умови їх виникнення. Особливу важливість має розуміння особливостей поняття та складових зобов'язання від його появи до наших днів, зосереджуючи увагу на аспектах, які безпосередньо пов'язані з його сутністю.

Аналізується сутність договору як однієї з основних підстав виникнення зобов'язань у римському приватному праві. У компактній формі надається огляд системи зобов'язань у Стародавньому Римі, а також виділяються ключові етапи еволюції зобов'язальних правовідносин у цей історичний період.

Встановлено, що значну частину обсягу Цивільного кодексу України займає зобов'язальне право, яке в першу чергу спрямоване на належне та ефективне регулювання різних зобов'язань, що виникають з різних юридичних фактів. Таким чином, проблеми, пов'язані з застосуванням основних напрямків розвитку зобов'язального права у цивільному законодавстві, а також загальнотеоретичні аспекти виникнення та розвитку зобов'язань, зокрема як правового інституту у римському приватному праві, є надзвичайно важливими та заслуговують на належну увагу.

Ключові слова: цивільне право, цивільне законодавство, цивільні правовідносини, зобов'язальні правовідносини, зобов'язання, договірні зобов'язання, позадоговірні зобов'язання, римське приватне право, рецепція римського приватного права.

Safonchik O. Obligatory legal relations under Roman private law

The present article analyzes the regulations defining the concept of obligation in civil law, as well as relevant theoretical studies. The author deals with the historical development and formation of the institution of obligation.

It is emphasized the influence of individual provisions and ideas of Roman private law on the codification of Ukrainian Soviet civil law. The "obligation" term is considered in the context of Roman civil law. The requirements which Roman lawyers imposed to the object and essence of obligations are analyzed.

Given the general provisions on obligations set forth in the Civil Code of Ukraine, the concept of an obligation and its content, the parties to the obligation, the terms of its fulfillment and liability for failure to fulfill it should be considered. It is also worth investigating certain types of obligations, analyzing the origin and conditions of their occurrence. It is particularly important to understand the peculiarities of the concept and components of an obligation from its origin to the present day, focusing on aspects that are directly related to its essence.

The author analyzes the essence of a contract as one of the main grounds for the emergence of obligations in Roman private law. It is conducted a brief overview of the system of obligations in ancient Rome and highlighted the key stages of evolution of obligatory legal relations in the specific historical period.

It is established that a significant part of the Civil Code of Ukraine is devoted to law of obligations, which is primarily aimed at proper and efficient regulation of various obligations arising from different legal facts. Thus, problems associated with the application of the main development areas of law of obligations in civil law,

as well as general theoretical aspects of the emergence and development of obligations, in particular, as a legal institution in Roman private law, are crucial and deserve due attention.

Key words: civil law, civil legislation, civil law relations, obligatory legal relations, obligations, contractual obligations, non-contractual obligations, Roman private law, reception of Roman private law.

Література

1. Римське право: підруч. / Підпригора О.А., Харитонов Є.О. 2-ге вид. К.: Юрінком Інтер, 2009. 528 с.
2. Царук О. В. Історична еволюція зобов'язальних правовідносин. Право і суспільство. 2012. № 4. С. 77-81 Підпригора О.А., Харитонов Є.О. Римське право. Київ: Юрінком Інтер. 2014. 432с.
3. Основи римського приватного права: Підручник / В. І. Борисова, Л. М. Баранова, М. В. Домашенко та ін.; За заг. ред. В. І. Борисової та Л. М. Баранової. Х.: Право, 2008. 224 с.
4. Підпригора О.А. Римське приватне право: Підручник для студентів юрид. спец. вищих навч. закладів. Вид. 3-є, перероб. та доп. К.: Видавничий Дім «ІнЮре». 2001. 440 с..
5. Основи римського приватного права : навчально-методичний посібник / Є. О. Харитонов, І. В. Давидова, О. І. Сафончик та ін.; за ред. Є. О. Харитонova. Одеса: Фенікс, 2019. 296 с.
6. Franciosi Gennaro Corso storico istituzionale diritto romano. Novembre. 2014. 568p.
7. Cesare Sanfilippo Istituzioni di diritto romano. Rubbettino. Edizione: 10. 1 settembre 2002.
8. РИМСКО право / Иво Пухан [и др.]. – Скопје : Правен факултет « усти-ни ан Први», 2014. 491 стр.
9. Римське право (Інституції). Х.: «Одіссей», 2003. 228 с.
10. Карабань Я. А. Поняття зобов'язання за цивільним правом України. Вісник Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова. Серія: Правознавство. 2013.0 Т. 18. Вип. 1 (18). С. 22-29.
11. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Відомості Верхов-

